

ӘОЖ 930.85

ХАНГЫЛЬ – КОРЕЙ МӘДЕНИ МҰРАСЫ

Шахзадаева Акерке Маратқызы

ak_erke02@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің халықаралық қатынастар
факультетінің Шығыстану кафедрасының студенті

Шығыс өркениетінің құрамдас бір бөлігі болып саналатын корей жазуы немесе хангыль - корейлердің мәдени мұрасы болып саналады. Сонымен қатар, әлемдегі жазу жүйелердің арасында хангыль - жас әліпби болып есептеледі. Осы ғылыми жұмыста корей әліпбиінің пайда болу алғашарттарымен қатар, хангыльдың қалыптасқаннан кейінгі оның таралуын баяулатқан кері факторларды қарастырамын. Сэджон патшаның бастамасымен пайда болған корей жазу жүйесінің корей ұлты үшін маңыздылығы туралы зерттеймін.

Осы жұмыс хангыльдың шығу тарихын қазақша оқығысы келетін студенттерге көмегін тигізеді, себебі қазақ тілінде осы тақырыпта ақпарат жоқ.

Корей жазуының пайда болуының алғашарттары

Корейлердің тарихи аңыздарына негізделген «Самгук Юса» (кор. 삼국 유사) және «Самгук Саги» (кор. 삼국 사기) кітаптары мен қытай тарихшысы Сыма Цяньның «Ши Цзи» еңбегіндегі мәліметтер бойынша алғашқы Корей мемлекеті б.з.б. 2333 жылы құрылған. Бастапқы атауы - Ежелгі Чосон. Оған көршілес жатқан ханьдықтар Корей түбегінде орналасқан Ежелгі Чосон мемлекетіне жиі шабуылдап, өздерінің мәдени ықпалына ұшыратады.

XV ғасырдың ортасына дейін корейлерде өз әліпбиі болған жоқ. Олар қытай иероглифтарын қолданатын, тіпті, қытай тілі көркем әдеби тілі және мемлекеттегі ресми тіл болып табылатын, себебі IV ғасырдан бастап корей түбегіне Қытайдан келген буддизм діні тарала бастайды, ал XIV ғасырдағы күшейген Минь патшалығының әсерінен Корей түбегіне конфуций ілімі кеңінен халық арасына тарады. Бұл жағдайлар қытай тілінің мәртебесін бекіте түсті. Осының әсерінен және өздерінің жеке әліпбиінің болмауынан, корей халқы корей тілін қытай иероглифтарымен жазған болатын. Корейлердің мықты көршісі, Қытай мемлекеті жылдар бойы олардың саяси құрылымына ғана әсер ете қоймай, қоғамның өміріне және мәдени саласына қатты әсер етті. Осылайша, қытай мәдениетін толығымен қабылдай отырып, әдеби шығармалар негізінен классикалық қытай тілінде жасала бастады, ал өнер туындылары Қытай моделінің үлгілерін толығымен сіңірді. [1. 724 б.] Егер Корей түбегі халқының әлеуметтік топтары және олардың Қытай жазу жүйесін қабылдау және қолдану деңгейі туралы айтатын болсақ, топтардың арасындағы айырмашылық жер мен көктей. Ол кезде білім мен ілім, негізінен қытай тілінде оқытылғандықтан, жаңа білім алу және білімді адам болу мүмкіндігі тек қоғамның жоғары деңгейлерінде ғана болды. Олар шенеуніктер, мемлекеттік қызметкерлер, патшаға жақын адамдар, дворяндар мен ақсүйектер болды. Бірақ Корея территориясының тұрғындарының көпшілігі орта және төменгі класстағы адамдар болғандықтан, оларға білім алу мүмкіндігі жоқтың қасы еді, өйткені қытай жазуы корей тілінен мүлдем өзгеше болды және оны үйренуде айтарлықтай қиындықтар туғызды. Сондай-ақ, қытай иероглифтік жазуы корей тіліне тән интонациялар мен айтылымдарды табиғи түрде білдіре алмады. Осылайша, бүкіл корей түбегі адамдарының үлкен бөлігін құрайтын Чосонның қарапайым халқы сауатсыз болды, өйткені бұрын айтылғандай қытай иероглифтік жазуын игеру, қабылдау және үйрену қарапайым адам үшін өте қиын болды. Бірақ ұлы патша Сэджонның таққа келуімен жағдай тек жақсы жаққа өзгере бастайды. [2. 241 б.]

Хангыльды ойлап тапқанға дейін, корей түбегіндегі еңбектер қытай иероглифтарымен жазылған болатын. Алайда, қытай иероглифтары корей тілінің дыбыстарын толық әрі нақты көрсете алмайтын. Осы ыңғайсыздықтың кесірінен, жаңа корей әліпбиін ойлап табу бастамасы қолға алынған болатын. Нәтижесінде, «Хунминчоньым» еңбегі жарық көрді. Бұл корей

әліпбиінің аты да, оны қолдануды түсіндіретін кітаптың да аты. Бұл сөзді қазақша – «дұрыс дыбыстар туралы халыққа үндеу» деп аударуға болады.

Хангыль – философиялық негізде құрылған алфавит

한글, 훈민정음

Орта ғасырдағы Чосон мемлекетінің төртінші Ваны Ұлы Сэджон (кор. 세종대왕) өз халқының жаңа әліпбиге мұқтаж екенін аңғара бастады. Хангыльдың пайда болуы осы кісінің арқасы. Сэджон патшаның лингвистика саласында терең білімі болған. Ол фонетика және грамматология бойынша терең зерттеулер жүргізіп, жаңа әліпбиді құруға білімін пайдаланды.

Сэджон сонымен бірге жаңа әліпби елдің өркендеген, дамыған мемлекетке айналуына түрткі болуы мүмкін екенін ескерді. Тек халыққа білім беру керек. Ол жаңа әліпби тек қарапайым адамдарды үйретуге арналған деп мәлімдеді. Хангыльдың шынайы себептері саяси деп болжауға болады, өйткені оның артында Қытайдан мәдени бөліну арқылы патша билігін нығайту ойы жатқан болатын. Жаңа жазу қарапайым адамдар арасында, әсіресе әйелдер арасында сауаттылықты арттырды.

Чипхенджон кеңесімен (ғалымдар кеңесі) бірігіп Сэджон патша әліпбиді құрастыруды бастады. Кеңесте сол заманның абыройлы ғалымдары ат салысты, олар: Чон Ин Чжи, Син Сук Чу, Сон Сам Мун және басқалар. Хангыльдың пайда болған мерзіміне байланысты екі ақпарат көзі бар, біреуінде 1443 жылы десе, екіншісінде 1446 жылы деп айтылады.

Корей әліпбиін құру үрдісінің басынан бастап, король Сэджон ғалым Чон Ин-Джи бастаған жаңа корей жазуын жасау бойынша ғылыми бөлім құрды. Оның басты міндеті - дыбыстың қарапайымдылығымен және оны қолданудың қарапайымдылығымен ерекшеленетін жазуды жасап шығару болатын. Алайда, корей әліпбиін қабылдап, қолданып жатқан кезде де, көптеген жылдар бойы құжаттардың ресми тілі "Ханмун" деп аталатын қытай тілі болып қала берді. Жаңа ұлттық корей жазуын құру үрдісі туралы айтатын болсақ, ол өте ауыр және орамды болды. Ғылыми бөлімнің басшылары бір пікірге келе алмады, өйткені осы бөлімнің көптеген қайраткерлері Қытай сияқты күшті мемлекеттің күшті ықпалында екенін және мұндай әрекеттер үшін оларға қауіп төнуі мүмкін екенін түсінді, сондықтан олар оның жұмысына кедергі келтіруге тырысты. Алайда патша Сэджон өзінің ниетінде берік болды және осындай қарама-қайшылықтарға қарамастан, әліпбиді қабылдау реформасын жүзеге асыру үрдісін жалғастырды.

"Хунминчонъим" (кор. 훈민정음) белгілерді өзгерту арқылы бір-бірінен шыққан көптеген жазбаша жүйелер сияқты емес, басқа әліпбидің өзгертілген көшірмесі емес, өзіне ұқсас әліпби жоқ, ол толығымен ойлап табылған. "Хунминчонъим" кітабында философиялық негіздерге негізделген белгілерді құру принциптері толығымен сипатталған. Әр белгі кескінге (санхенге) ұқсайды. Осы Қағидаларды егжей-тегжейлі талдау лингвистердің назарына лайық. Хангыль – философиялық негізде құрылған жалғыз алфавит деуге болады. Жалпы алғанда, хангыль-бұл бес элементтің эманациясы: су, от, металл, жер және ауа. Барлық элементтер бір-бірін тудырады және жояды. Осылайша, олар әлемнің бейнесі мен сол кездегі философияның негізінде үйлеседі.

Ескерткіштің мәтіні екі бөліктен тұрады. Бірінші бөлімді Сэджон өзі жеке жазған. Онда жаңа алфавитті құру қажеттілігі туралы кіріспе сөз жазылған, одан кейін 28 әріптің әрқайсысын мысалдармен түсіндіретін негізгі мәтін бар. Чон Ин Чжи бастаған Чипхенжонның жеті ғалымы жазған екінші бөлім алты тараудан тұрады. Бірінші тарауда әріптерді құрудың фонетикалық және философиялық қағидаттары түсіндіріледі, екіншісінде дауыссыз дыбыстар мен олардың буындағы орны сипатталады, үшіншісінде дауысты дыбыстар ұсынылған, төртіншісінде буынды жабатын дауыссыз дыбыстардың түсіндірмесі берілген, бесіншісінде бастапқы, орта және соңғы дыбыстарды бір буынға қалай біріктіру керектігі түсіндіріледі, ал алтыншыда әріптерді қолдану мысалдары келтірілген. Әр бөлім бірінші саннан басталады, бұл

кітаптың патша жазған мәтінді уәзірлер жазған мәтіннен бөлек етіп жасалғанын түсінуге мүмкіндік береді. Кітап бастапқыда осылай жазылған ба, әлде патша кейінірек мәтінін қосқан ба, жоқ па әлі белгісіз. Бірақ сіз бірден патшалық мәтінде жазылған иероглифтерді және кайшудың шаршы стилінде жазылған екенін көре аласыз. [3. 267 б.]

Хангыльдың таралуына кері әсер еткен факторлар

Жаңа әліпби ойлап табылғаннан кейін, оны халық арасына тарату қажеттілігі туды. Нәтижесінде, Сэджон патшаның бұйрығының арқасында хангыльде жазылған көптеген шығармалар жарық көрді. Корей ұлтының алғашқы мәдени мұралары деп «Сокпосанчжоль» (кор. 석보상절) (Будданың тұрмыс-тіршілігі), «Воринчхонганчжигок» (кор. 월인천강지곡) (Мың өзендердегі айдың көрінісі) және «Енбиочхонга» (кор. 용비어천가) (Аспанға ұшатын айдаһарлар туралы ода) одасын айтуға болады. «Енбиочхонга» одасы Чосон әулетінің Ежелгі Чосон әулетінің ұрпағы екендігін ресми мойындау үшін жазылған манускрипт. Одада айтылған айдаһарлар Чосон әулетінің алты бабасы деп есептеледі. Осы еңбек ханчасыз, яғни қытай иероглифтарысыз жазылған болатын. Жалпы айтқанда, жоғарыда айтылған еңбектер 15 ғасырдағы Корей әдебиетін зерттеуге жақсы мүмкіндік береді.

Хангыльдың пайда болуы және біртіндеп таралуы, корей әліпбиін енгізгеннен кейін, шамамен 50 жылға созылды. Осы уақыт Сэджонның өзі және оның мұрагерлері билік еткен кезге келді. Алайда, Сэджон қайтыс болғаннан кейін Кореяда нео-конфуцийизмнің әсері күшейіп, жаңа жазуға деген қызығушылық жоғала бастады. Хангыльдың болашағы оңай болған жоқ.

Корей түбегінің тұрғындары жаңа корей жазуын қытай жазуымен қатар қалай қолданғаны туралы нақты түсінікке ие болу үшін сол уақыттағы жағдайдың тарихи негізін ескеру қажет. Алдымен, Корей түбегіне бірнеше жылдар бойы Қытай мемлекеті қатты әсер етті, жаңа Чосон әулеті де өзінің мықты көршісінің ықпалында болды. Өз билігін бүкіл аумаққа таратып, елді өз бақылауына ала отырып, Қытай мемлекеті елдің мемлекеттік құрылымына ғана емес, сонымен бірге қоғам өмірінің мәдени саласына да айтарлықтай әсер етті. Нәтижесінде, бұл корей тіліне айтарлықтай әсер етті, содан кейін тілдің өзі қытай иероглифтік жазумен тікелей тығыз байланысты болды. Ондай жазу жүйесін "Ханмун" (кор. 한문) деп атады – ежелгі қытай жазба тілінің корейлік формасы.

Хангыль пайда болғаннан кейін, өзінің жеңілдігінің арқасында халық арасында кеңінен қолданыла бастады. Алайда, осы үрдіске Корей мемлекетінің сол кездегі біршама элитасы қарсы шықты. Өйткені олар, бұл реформа Қытайға ұнамайтынына сенімді болды. Бұл қарсылықты Чосон империясы кезінде Минь мемлекеті Корей түбегіне, соның ішінде корей халқының мәдениеті мен өміріне айтарлықтай әсер еткендігімен түсіндіруге болады. Бірақ, Сэджонның айналасында туындаған қарама-қайшылықты пікірлерге және Қытай тарабынан қауіптің туындауы мүмкін екендігіне қарамастан, ұлы Сэджон елдің неғұрлым тәуелсіз болуы және халықтың барлық топтары сауаттылықты меңгеруге қол жетімді болуы керек екеніне сенімді болды. Бұл жеңілдетілген жазусыз мұндай нәтижелерге қол жеткізілмейтінін білдірді. [4. 85 б.]

Өкінішке орай, Сэджон қайтыс болғаннан кейін, хангыльды тарату үрдісі тежеуілдеді. Себебі, Енсан-гун - 10-шы Ван құжат айналымында корей жазуын зерттеуге және пайдалануға 1504 жылы тыйым салды, ал 1506 жылы патша Чунджон Онмун (халық хаты) министрлігін жойды. Енді әліпбиді негізінен янбан отбасыларынан шыққан әйелдер және қытай тілін білмейтін білімсіз қарапайым адамдар қолданды. Корей жазуы келесі кезеңде "өрескел хат" болып саналды.

Сәйкесінше, XVII ғасырдың басталуына дейін хангыльде жазылған мәтіндердің саны аз болды. Корей жазуының кеңінен таралуы, XVII–XVIII ғасырларда Корей қоғамына үлкен

зиян келтірген Имджин соғысынан кейін басталды. Халықтың көп бөлігі қайтыс болды, көптеген өзгерістерге әкелді. Соғыс кезінде бірде-бір кітап жарық көрген жоқ, олардың жариялануы 15 жылдан кейін ғана қайта басталды. Бұл жағдайлар корей тіліндегі өзгерістерге әкелді. Мәтіндердің тақырыбы өзгерді, егер бұрын олар негізінен буддизм туралы жазса, сол кезеңнен бастап әдебиетте жаңа бағыттар пайда бола бастады. Корей тілінің тарихын зерттейтін, корей лингвисті, Ли Ги Мун: "Соғысқа дейінгі және кейінгі мәтіндердегі айырмашылықтар соншалықты үлкен болғандықтан, корейлер ұзақ уақыт бойы жапондықтар оларды ауызша сөйлеуін де өзгертуге мәжбүр етті деп сенді", - деп атап өтті. Адамдар белгіленген ережелерді қолданбай сөздерді естіп жаза бастады. [5. 242 б.]

Корей тіліндегі кітап шығару біртіндеп дами бастады. XVI ғасырда Қытай романының корей тіліне аударылған алғашқы аудармасы пайда болды, ал XVII ғасырдың аяғында корей тіліндегі әдебиеттер кеңінен таралды.

Бұған Хо Гюн (1569-1618) және Ким Ман Джун (1637–1692) үлкен үлес қосты, себебі, қарапайым халықтың тілінде проза жаза бастады. Әдебиеттің тарихы Хо Гюннің "Хон Гиль Дон туралы аңыз" романынан басталды, онда сол кездегі ең маңызды мәселелердің бірі - дискриминация туралы айтылған. Кәнізаттан туған янбанның балалары сол уақытта қатты зардап шекті.

Әлбетте, қарапайым аудиторияның талғамы әдебиеттің сипатына әсер етті. Корей тіліндегі кітаптардың ішінде ойын-сауық жанрларының туындылары басым болды.

Әрине, осы кезеңдегі әдеби шығармалар әлі де Қытай лексикасына тым тәуелді болды, бірақ авторлар корейдің күнделікті стилінде жазуға тырысты.

Корей тіліндегі әдебиеттермен қатар, қытай тіліндегі әдебиеттер де дами берді, олар талғампаз аудиторияға арналды. Алайда, көбінесе қытай романдары ауызекі корей тіліне аударылып, иероглифтік жазумен жарық көрді.

1894 жылы Кореяда бірқатар реформалар жүргізілді, нәтижесінде корей тіліне мемлекеттік мәртебе берілді, ал жазу "кунмун" ("мемлекеттік хат" кор. 군문) деп аталды. Хаттың аралас түрі газеттер мен журналдарда пайда бола бастады, бұл ханмуннан біртіндеп бастартуға әкелді.

1896 жылы Кореяда тек корей әріптерімен басылған "Тәуелсіздік" атты газет пайда болды. Мұның себебі либералды идеяларды алға жылжыту болды. Кейінірек, Корея Жапонияның отары болған кезде, 1912 жылы "хангыль" ("Ұлы хат") атауы қабылданды.

Корей тілінде иероглифтерді қолдануға қатысты келіспеушіліктер XX ғасыр бойы жалғасты. Қазіргі уақытта иероглифтік жазудың қолданылуы газеттердегі тақырыптармен, ғылыми әдебиеттермен және түсіндірме сөздіктермен шектеледі. КХДР-на келетін болсақ, жапон және қытай тектес кірме сөздердің барлығы дерлік ауызекі тілден жойылды. Осындай бағалауға қарамастан, Солтүстік Кореяның жазбаша сөйлеуіндегі қытай иероглифтары әлі күнге дейін сақталған.

Ғылымда корей жазуын пайда болуына байланысты мәселе бар. 1990-шы жылдан бастап хангыльдың бастаушысы қытай иероглифтік әліппесі "Синжи" негізінде жазылған жазу болды деген тұжырым пайда болды. Ол ежелгі Чосонды б.з.д. 108 жылы Қытай басып алғаннан кейін құрылды және оны корейлер бір жарым мың жыл бойы қолданған. Осы жазудың негізінде хунминчоньым жасалған деп болжануда. Сонымен бірге, лингвист Ли Сан Чхун ежелгі уақытта кәрістердің өз жазуы болған деген көзқарасты ұстанады. Өз пікірін негіздей отырып, ол Оңтүстік Кореяда (Намхедо аймағында) және Солтүстік Кореяда (Пхеньян аймағында) Қытай таңбаларына ұқсамайтын белгісіз белгілермен жасалған қабір тастарындағы шифрланбаған жазуларға нұсқады. Осылайша, корей жазуының түпкі шығу тарихында шешілмеген жұмбақтар мен мәселелер бар. [6. 243 б.]

Хангыльдың тарихи маңыздылығы

Хангыль-корей мәдениетінің қазынасы. Онсыз әдебиеттің әдемі шығармалары да, ғылымның дамуы да болмаушы еді. Хангыльдың арқасында көптеген қытай жазба ескерткіштері корей тіліне аударылды, Қытай иероглифтерінің нормативтік рифмалық сөздіктері құрастырылды, бірақ оның басты әсері – корей халқының көпшілігіне жазу мен оқудың қолжетімділігі. Әдебиет бай-шонжарларға (янбандарға) ғана емес, сонымен бірге кең, қарапайым аудиторияға арналған, бұл кезде халықтың аз ғана бөлігі сауатты болған, енді көпшіліктің сауаты ашылды. ЮНЕСКО-ның Адамзаттың материалдық емес мұрасының маңызды мәдени жетістіктерінің тізіміне қосылуы хангыльдың халықаралық танылуын айғақтайды.)

Оңтүстік Кореяда 9 қазан ресми түрде хангыль күні (кор. 한글날) деп жарияланды ("Корей жазуының күні"), Солтүстік Кореяда мұндай күн 15 қаңтар. Бұл ресми мереке, сол себепті жұмыс күні емес. Бұл корей жазу жүйесінің маңыздылығын тағы бір рет көрсетеді. Хангыль күні корей әдебиеті мен мәдениетіне арналған түрлі мерекелік іс-шаралар ұйымдастырылады. [7]

Және де маңыздылығын көрсететін корей әліпбиінің жетістіктері де бар. Мысалы : Корея әлемдік аренада танылды. Шағын және бөлінген ұлт Олимпиада ойындары, Азия ойындары, Дүниежүзілік көрме (" world 's EXPO"), "Азия - Еуропа" форумы ("ASEM"), ФИФА Әлем Чемпионаты және Пусан халықаралық кинофестивалі сияқты көптеген ірі халықаралық іс-шараларды қабылдады. Корея сондай-ақ БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің мүшесі болды.

Қорытынды

Король Седжонның билігі жаңа реформаларды енгізу кезеңімен белгіленеді, оның көмегімен ол қоғам өмірінің мәдени саласын дамытуға және модернизациялауға айтарлықтай үлес қосты. Тарихқа "Хунминчонъым", ал кейінірек корей қоғамының барлық топтарына оң әсер ете алған "Хангыль" деген атпен енген жаңа ұлттық корей жазуын жасау арқылы білім беру және ағарту саласында елеулі жетістіктер жасалды, осылайша халықтың жоғары топтары арасында да, қарапайым адамдар арасында да сауаттылық деңгейін арттыруға ықпал етті.

Сонымен қатар, хангыльды қарапайым халықтың арасында кеңінен тарату үшін, бірқатар еңбектер жазылып, қытай тілінен корей тіліне аударылып хангыль әліпбиінде жазылды. Алайда, қытайдың күшінен қорыққан орта ғасырдағы Корей мемлекеті, бұл үдерісті барынша тежеді. Бірақ, корей халқының толық тәуелсіздікке ұмтылысы бұл арманды шындыққа айналдыра білді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тихонов, В. М. Корея тарихы = History of Korea: 1 том, 3 тарау, 10 бөлім. / В. М. Тихонов, Кан Мангиль. – Мәскеу, 2011. URL: [История Кореи. Том 1. С древнейших времен до 1904 г. - Тихонов Владимир, Мангиль Кан - скачать книгу в fb2, epub, mobi, pdf, txt и читать онлайн \(ekniga.org\) \[Есепке алынған күні: 20.03.2021 \]](#)
2. Ki-Moon Lee. A history of the Korean language / Ki-Moon Lee, R. Robert Ramsey. 2011. URL: [A History of the Korean Language \(altaica.ru\) \[Есепке алынған күні: 17.02.2021 \]](#)
3. Корей тарихы: ежелгі заманнан 21ғ. басына дейін, Курбанов С.О., 2009. 2 тарау, 7 бөлім, 5 параграф. URL: [§ 5. Культурные достижения Кореи XV-XVI веков - История Кореи: с древности до начала XXI в. \(e-reading.life\) \[Есепке алынған күні: 01.03.2021 \]](#)
4. Peterson, M. A Brief History of Korea / M. Peterson, P. Margulies. – New York: Infobase Publishing, 2009. – 85 б. URL: [Peterson M., Margulies P. A Brief History Of Korea \(studmed.ru\) \[Есепке алынған күні: 26.02.2021 \]](#)

5. Ki-Moon Lee. A history of the Korean language / Ki-Moon Lee, R. Robert Ramsey. 2011. URL: [A History of the Korean Language \(altaica.ru\)](#) [Есепке алынған күні: 07.03.2021]
6. Ki-Moon Lee. A history of the Korean language / Ki-Moon Lee, R. Robert Ramsey. 2011. URL: [A History of the Korean Language \(altaica.ru\)](#) [Есепке алынған күні: 15.02.2021]
7. Корей әліпбиінің күні [Электронды ресурс]. URL: [День провозглашения корейского алфавита - 9 октября. История и особенности праздника в проекте Календарь Праздников 2021 \(calend.ru\)](#) [Есепке алынған күні: 18.03.2021]